

De Nederlandse Huiszwaluwtilen in 2016-2018

Hans Willemsen, Will van Berkel, Gert Ottens en Jip Louwe Kooijmans

Samenvatting

Begin januari 2019 stonden er in Nederland 204 tillen klaar voor de terugkerende huiszwaluwen. Daarvan werden er het voorgaande jaar 36 als bewoond gemeld. Dit betekent weer een geleidelijke vooruitgang. Vergeleken met het laatste jaarverslag van 2015 nam de bezetting gestaag toe van 15% naar 17,4% in 2018. De aanwezigheid van nestelende huiszwaluwen in de nabijheid blijft een belangrijke voorwaarde voor succes, naast het ongeschikt worden van een locatie waar een kolonie verdween.

Inleiding

Berichten dat huiszwaluwtilen in Duitsland zeer succesvol zouden zijn leidden er toe dat ze vanaf 2008 ook in Nederland werden geplaatst. Aangemoedigd en soms (mede) gesubsidieerd door Vogelbescherming Nederland stonden er begin 2019 inmiddels zeker 203 huiszwaluwtilen in ons land, waarvan er in 2018 35 werden bezet. In totaal zijn er sinds 2011 204 tillen geplaatst, maar in de loop der jaren zijn er zo'n 10 weer verwijderd.

Sinds 2011 werd jaarlijks de bezetting bijgehouden en gerapporteerd (de Jong & van Berkel 2012-2015). De grote drijvende kracht hierachter, Wilfried de Jong, overleed echter in 2016 en daarmee kwam er een tijdelijk einde aan de monitoring en rapportage van de huiszwaluwtilen in Nederland. 2018 werd echter door Vogelbescherming Nederland en Sovon Vogelonderzoek Nederland uitgeroepen tot Jaar van de Huiszwaluw en dat was voor beide organisaties aanleiding om te proberen de monitoring van de tillen weer op te laten pakken. Middels een oproep in o.a. Sovon-Nieuws werden hiervoor vrijwilligers gezocht en meldde Hans Willemsen zich aan om deze taak op zich te nemen, in samenwerking met Will van Berkel (die de huiszwaluwtil(len) - in mei 2007 - introduceerde in Nederland en jarenlang volgde, samen met Wilfried).

Dit verslag presenteert dan ook de resultaten van de seizoenen 2016-18 en bespreekt tevens de factoren die de kans op bezetting beïnvloeden, naar aanleiding van recent onderzoek.

Methode

We hadden dus de beschikking over een overzicht van vrijwel alle tillen, tot in 2015. In eerste instantie bestond de 'doorstart' van de monitoring er dus uit om zoveel mogelijk nieuwe tillen op te sporen, bijvoorbeeld door op het internet te zoeken, door oproepen te verspreiden onder Vogelwerkgroepen en via Vogelbescherming.

Vervolgens werd geprobeerd de bezetting van de tillen te achterhalen in de jaren na 2015. Wilfried en Will hadden voor dat laatste een uitgebreid netwerk van contactpersonen die 'hun' til volgden. Deze mensen werden allemaal door Hans Willemsen aangeschreven om de situatie van 2016-18 door te geven, en dat kostte soms wat moeite omdat er inmiddels wisselingen van de wacht hadden plaatsgevonden. Daarnaast moesten voor nieuw geplaatste tillen ook nieuwe contactpersonen worden gevonden.

Ondanks dit zeer secure werk bestaat er een kleine kans dat we enkele tillen hebben gemist. Toch zal dit overzicht zo compleet mogelijk zijn en een goede afspiegeling vormen van de situatie zoals deze per 1 januari 2019 is. Maar mocht de lezer een huiszwaluwtil missen in dit verslag, we horen het graag! Zie hiervoor 'Verantwoording en dankwoord'.

Resultaten: de periode 2016-18

Algemeen

Het plaatsen van huiszwaluwtilen heeft ook de afgelopen jaren niet aan populariteit ingeboet. En ook in 2019 zijn al weer verschillende tillen gepland, dus het blijft een graag ingezet middel om te proberen de lokale huiszwaluwstand meer of nieuwe kansen te bieden.

Vanwege het uitblijven van bewoning zijn verschillende tillen inmiddels naar gunstiger locaties verplaatst (of verwijderd, maar dat kan ook om andere redenen zijn geweest). Sommige 'tillenhouders' leggen hun potentiële bewoners in de watten door modderpoeltjes aan te leggen, die vaak dankbaar gebruikt worden maar niet altijd zorgen voor de gewenste bewoning aan de til.

Overigens moet worden opgemerkt dat een zeer kleine minderheid van de tillen niet is gemonitord sinds plaatsing, of het is ons niet bekend of ze zijn gemonitord. Daar hopen we nog achter te komen.

2016

Eind 2016 waren in totaal 159 huiszwaluwtilen geplaatst in Nederland, 19 meer dan het voorgaande jaar. Hiervan waren er 26 bezet wat neerkomt op een bezettingsgraad van 16,4% (was nog 15% in 2015 en 12,3% in 2014).

Zo plaatste IVN-Peize in 2013 een til in dat Drentse dorp, met subsidie van het IJsvogelfonds van Vogelbescherming en de Postcode Loterij. Zie onderstaande foto. In 2016 vlogen de eerste zwaluwen al in en rond de kunstnesten. Dit had men nog lang niet verwacht. De zwaluwen bleven echter komen. In 2017 waren alle kunstnesten bezet en er waren zelfs twee zelfbouw nesten gemaakt. In 2018 waren alle kunststof nesten bezet en er waren in totaal vier zelfbouw nesten:

Bezette huiszwaluwtil in Peize, DR. Foto: Marten de Blecourt.

Hieronder een foto van een zogenaamde geveltil Simonshaven aan het Natuuratelier van Evelien van Doorn. De buurt waar deze geveltil staat heeft veel groene achtertuinen. De til staat in een dorp met veel zwaluwen. In 2016 en 2017 was er geen interesse van andere soorten, maar in 2018 hebben mussen vaak in de nesten gekeken na het broedseizoen. Jonge huiszwaluwen struinen door het hele dorp en hebben de nesten ook bekeken vlak voor de trek en gedroegen zich als hangjeugd rond de geveltil. In 2019 misschien succes!

Geveltil in Simonshaven, ZH. Foto: Evelien van Doorn.

2017

Eind 2017 was dit (met 27 nieuw geplaatste tillen toegenomen tot in totaal 186, waarvan er 32 bezet bleken. De bezettingsgraad was in 2017 weer iets toegenomen naar 16,8%.

Een bijzondere plek voor een huiswaluwtil is onderstaande til in Zuid-Beijerland. De til staat boven op een loods van een aannemer en de reden van plaatsing is, dat er vlak naast dit pand aan een woonhuis veel huiswaluwen zitten en er dus constant cirkelende huiswaluwen te zien zijn. De zoon van de aannemer is student aan Van Hall Larenstein en heel erg geïnteresseerd in vogels en wilde graag ook huiswaluwen aan het huis. Zijn vader heeft daarom de til gebouwd en geplaatst, maar het eerste jaar was er nog geen resultaat:

Til in Zuid-Beijerland, ZH. Foto: Chiel Visser

Huiszwaluwtil Den Bosch 3, wekje tussen Hoeflaan en Vlijmenseweg. Foto via Natuur in de Wijk.

Bovenstaande til staat op het terrein van de plaatselijke scoutingvereniging. Helaas bleef de til in 2017 en 2018 nog onbezet. Rien van der Steen – vrijwilliger van Vogelbescherming en tevens actief bij IVN-’s Hertogenbosch - is bereid gevonden om er komend seizoen poolshoogte te nemen.

2018

Eind 2018 waren dus 204 tillen beschikbaar voor bewoning door huiszwaluwen. 10 daarvan waren nieuw ten opzichte van het voorgaande jaar. En er waren dus 36 bezette huiszwaluwtilen in 2018, wat maakt dat de bezettingsgraad 17,4% was. Een gestage toename dus, in lijn met de toename van het landelijke totaal aan tillen. En sowieso een succes wat betreft aandacht en inzet voor de huiszwaluw.

De volgende huiszwaluwtil is september 2018 geplaatst door de Natuurgroep Kockengen, en dit werd mede mogelijk gemaakt door het IJsvogelfonds en andere sponsors. Met name aan de westkant van dit dorp zijn enkele 10-tallen broedparen aanwezig waarvan zeker 10 paartjes bij één pand hun nesten maken. De toekomst van deze laatste kolonie is onzeker, dus daardoor (en om de lokale populatie hopelijk een ‘boost’ te geven) is besloten deze til te plaatsen. In 2019 horen we of het al succes heeft gehad.

Plaatsing til in Kockengen, UT. Fotograaf onbekend.

Bezetting

Vanaf de eerste huiszwaluwtil die in 2008 werd geplaatst in Biddinghuizen leefde er scepsis over de effectiviteit van dergelijke tillen, ook al is het in Duitsland een beproefd middel gebleken om huiszwaluwen te helpen. En zoals uit bovenstaand en figuur 1 blijkt blijft het bezettingspercentage (langzaam) groeien. Zie ook onderstaande 'Discussie en conclusie'. Tijd en geduld zijn hierbij overigens ook belangrijke factoren. Want soms is een til vrijwel meteen na plaatsing bewoond, maar soms duurt het (vele) jaren.

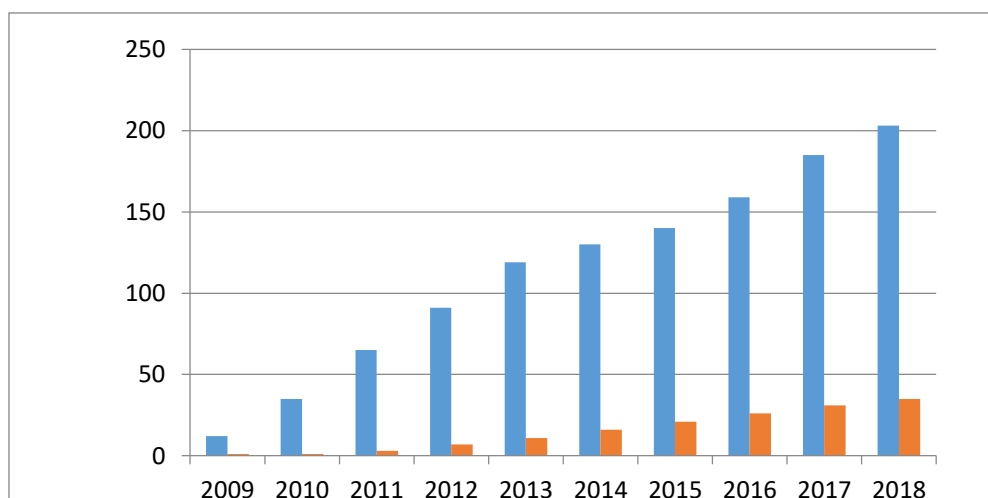

Fig.1. Groei van aantal huiszwaluwtilen (lichtblauw) en aantal bezette huiszwaluwtilen (oranje) in Nederland gedurende de periode 2009-2018.

Verspreiding van de tillen

Figuur 2 laat de geografische spreiding zien van de tillen in Nederland, per januari 2019. Zeer dichtbij elkaar staande tillen zijn op dit kaartje wel wat lastig van elkaar te onderscheiden. Duidelijk is in ieder geval dat de tillen een ruime verspreiding kennen, waarbij vooral de provincie Noord-Brabant goed is bedeed en het noorden en oosten des lands minder.

Onderzoek naar bezetting huiszwaluwtilen

Mede in het kader van het Jaar van de Huiszwaluw – en door een subsidie van de provincie Noord-Brabant – heeft Sovon in opdracht van Vogelbescherming een analyse gemaakt van de bezetting van huiszwaluwtilen. Want waarom raken de tillen lang niet op alle plekken bezet? Wat zorgt er voor dat de tillen op bepaalde plekken wel succesvol zijn? Men zocht naar de antwoorden op deze vragen met behulp van gegevens over de bezetting van huiszwaluwtilen in de periode 2009-2015 (de gegevens van 2016-18 waren op dat moment nog niet compleet). De resultaten van deze analyse zijn in januari 2019 gepubliceerd (van den Bremer et al. 2019). Een samenvatting van dit artikel volgt hier:

Reden van plaatsing

De achterliggende reden voor het plaatsen van een huiszwaluwtil blijkt een belangrijke verklarende rol te spelen bij het al dan niet bezet raken en het aantal bezette nesten op een til. Wanneer de vogels na terugkomst uit de overwinteringsgebieden in Afrika geconfronteerd worden met een nestgelegenheid die verdwenen is en een alternatief moeten zoeken dan accepteren ze bijvoorbeeld sneller tillen in de buurt van hun oude broedplek.

Omgeving van de til

Van de onderzochte omgevingsfactoren had grondsoort het sterkste verklarende effect op het aantal bezette nesten op een til. Dat tillen op zandgronden een betere bezetting hebben ten opzichte van kleigrond zou te maken kunnen hebben met gebrek aan nestmateriaal.

Zandgronden zijn minder geschikt als bron voor goed nestmateriaal en dat kan de vogels er toe brengen om voor een kunstnest aan een til te kiezen. Een groter oppervlak grasland binnen 500 meter van de til bleek ook een positieve invloed op de bezetting van de til te hebben.

Overige factoren van belang

Verrassend genoeg bleek de aanwezigheid van naburige kolonies geen significante variabele. Uit Duitsland komen overtuigende berichten dat dit daar zeker een factor van belang is. Het merendeel van de tot nu toe geplaatste huiszwaluwtilen in Nederland is echter geplaatst op locaties waar huiszwaluwen al in de nabijheid broeden. Ook leeftijd van de til heeft geen significant verklarend effect op de bezetting. De komende jaren zullen moeten uitwijzen in hoeverre de toenemende bezettingspercentages daadwerkelijk doorzetten.

Vergroten succes

Uit de opgedane ervaringen met huiszwaluwtilen in Nederland in de periode 2009-2015 blijkt dat het plaatsen van een til vooral succesvol is, indien het als een vervangende nestgelegenheid wordt ingezet. Uiteraard moet de til, na het verdwijnen van de nestgelegenheid, al voor het daaropvolgende voorjaar beschikbaar zijn. Maar ondanks de stijging in het bezettingspercentage is de kans op succes nog steeds laag. En het kan demotiverend werken als hij na vele jaren nog steeds leeg staat. In Duitsland geldt daarom het advies om na zes jaar leegstand de til te verplaatsen, omdat de situatie dan blijkbaar ongeschikt is.

Discussie en conclusie

Ook het bijplaatsen van kunstnesten blijkt op sommige locaties een effectieve methode om een kolonie te ondersteunen. Echter, er kunnen zich omstandigheden voordoen waarbij deze maatregelen geen soelaas bieden, bijvoorbeeld doordat er een gebouw gesloopt wordt of bewoners geen kunstnesten aan huis willen. In zo'n geval kan een huiszwaluwtil lokaal een geschikte maatregel zijn om nestgelegenheid aan te bieden.

In het laatste jaarverslag (de Jong & van Berkel 2015) werd de verwachting uitgesproken dat “bij zorgvuldige plaatsing zal mogelijk uiteindelijk wel een bezettingsgraad van 20-30% bereikt kunnen worden”. Dat laatste ‘doel’ is nu dus in beeld. En het is inderdaad van belang om bij plaatsing van een til goed na te denken over de locatie. Een (onbekend) aantal van de nu aanwezige tillen zal namelijk wel nooit bezet raken, simpelweg omdat de plek ongeschikt is. Helaas kunnen wij niet beoordelen welke tillen op een ongeschikte plek staan. Mochten we dat wel weten – en we deze tillen buiten beschouwing laten – dan zou het bezettingspercentage waarschijnlijk (een stuk) hoger liggen.

Overigens heeft Vogelbescherming een checklist samengesteld met punten waarmee rekening moet worden gehouden bij planning en plaatsing van een huiszwaluwtil. Deze checklist zal naar aanleiding van eerder genoemd onderzoek nog weer verder aangepast worden en is via Vogelbescherming te krijgen, en we willen iedereen met plannen voor het plaatsen van een til oproepen om deze checklist van tevoren te raadplegen: niets is zo frustrerend als een lege til die beter op een andere plek had kunnen staan.

Met de 188 paar die zich in 2015 op tillen vestigden is de effectieve bijdrage van huiszwaluwtilen aan het creëren van nestgelegenheid verwaarloosbaar, ook al weten we niet hoeveel broedparen er in 2018 van een til gebruik maakten. De aantallen vallen daarmee in het niet bij de naar schatting 70.000-100.000 huiszwaluwparen in Nederland in de periode 2013-2015 (Sovon 2018).

In hoeverre moeten we dus blijven inzetten op huiszwaluwtilen? Weliswaar brengt het positieve aandacht voor de huiszwaluwen met zich mee, maar het plaatsen van een huiszwaluwtil is kostbaar en levert in lang niet alle gevallen het gewenste resultaat.

Alvorens wordt ingezet op een huiszwaluwtil is het daarom aan te bevelen eerst na te gaan of op de betreffende locatie geen alternatieven voorhanden zijn om de huiszwaluw te helpen. Een effectieve en goedkope manier om huiszwaluwen te beschermen is het geven van voorlichting om de acceptatie van bestaande zwaluwnesten te bevorderen, inclusief het aandragen van mogelijkheden om overlast te voorkomen. Daarnaast kunnen maatregelen worden genomen die de beschikbaarheid van 'natuurlijk' nestmateriaal en –gelegenheid bevorderen (Dubois 2016).

Want het plaatsen van huiszwaluwtilen heeft zeker positieve aandacht gebracht voor de huiszwaluw. En dat is hard nodig omdat hun nesten op heel veel plaatsen helaas nog actief geweerd en verwijderd worden. In het kader van het Jaar van de Huiszwaluw heeft Vogelbescherming daarom een publieksfolder gemaakt om bewoners of gebruikers van gebouwen met een kolonie voor te lichten. Deze folder is bij Vogelbescherming – ook in veelvoud - te verkrijgen.

Om al deze redenen blijft het dus belangrijk om de huiszwaluwtilen in ons land te blijven monitoren. Vogelbescherming zet zich daarom in om door te gaan met het verzamelen van deze gegevens, zodat de bezettingsgraad en de bepalende factoren ook de komende jaren kunnen worden gevolgd. Dus we hopen dat de 'tillenhouders' en andere contactpersonen hier ook de komende jaren mee doorgaan. Vanaf dit jaar willen we dan weer jaarlijks een verslag als deze uitbrengen.

Verantwoording en dankwoord

Monitoring van de Nederlandse huiszwaluwtilen en deze verslaglegging worden uitgevoerd door de auteurs in overleg met Vogelbescherming en Sovon Vogelonderzoek Nederland. De contactpersonen van de tilen worden hierbij hartelijk bedankt voor het aanleveren van de gegevens, want zonder hen zou de monitoring en dit verslag een onmogelijke klus zijn. Dank gaat ook uit naar de makers van de geplaatste foto's, en Joost van Bruggen, Loes van den Bremer en Albert de Jong (allen Sovon). Vragen en opmerkingen over de monitoring en/of over dit verslag kunnen gericht worden aan huiszwaluwtilen@gmail.com. Ook nieuw geplaatste huiszwaluwtilen kunnen daar worden gemeld.

Verwijzingen

van den Bremer, L. van der Wal, J. Vreugdenhil, S. Louwe-Kooijmans, J. van Turnhout, C. Nienhuis, J. & Foppen, R. 2019. Wat bepaalt het succes van huiszwaluwtilen? *De Levende Natuur* 120 (1): 5-10.

de Jong, W. & van Berkel, W. 2012. De Nederlandse huiszwaluwtilen in 2012. *Lent/Zeist*.

de Jong, W. & van Berkel, W. 2013. De Nederlandse huiszwaluwtilen in 2013. *Lent/Zeist*.

de Jong, W. & van Berkel, W. 2014. De Nederlandse huiszwaluwtilen in 2014. *Lent/Zeist*.

de Jong, W. & van Berkel, W. 2015. De Nederlandse huiszwaluwtilen in 2015. *Lent/Zeist*.

Dubois, M. 2016. Huiszwaluwbescherming: de praktijk als leidraad en inspiratie. Vogelbescherming Nederland, Zeist.

Sovon 2018. Vogelatlas van Nederland. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Bijlage 1

Overzicht van de Nederlandse huiszwaluwtilen (stand januari 2019).

Ligging en jaar van plaatsing van de 204 huiszwaluwtilen (inclusief 4 'faunatoren' en een geveltil), zoals bekend per januari 2019. De 36 tilen die in 2018 bezet waren zijn in rood aangegeven. Per provincie is tevens het aantal beschikbare tilen en het bezettingspercentage weergegeven:

Groningen	0 - 10	0%
Groningen 1	Stadstuincomplex	sep-09
Groningen 2	Stuurboordswalvijver	feb-11
Groningen 3	Zadelpad, Beijum	mrt-11
Groningen 4	Prof. Uilkensweg	mrt-11
Midwolda	Hoofdweg 22	mrt-11
Bedum	Ellerhuizen 7	apr-11
Zuidwolde	Groningerweg	jun-17
Uithuizen	Middenweg 2	mei-11
Stadskanaal	Sportparklaan	jul-14
Loppersum	Tichelwerk 6	mrt-18
Friesland	8 - 26	28%
Hindeloopen 1	langs Stadsweide	apr-09
Hindeloopen 2	langs Stadsweide	apr-09
Hindeloopen 3	langs Stadsweide	apr-09
Joure	De Swel	apr-09
Sondel	Swaaigat	feb-10
Hindeloopen 4	Meenscharsweg 26	mrt-10
Hallum	Singel 10	apr-10
Balk 2	Wilhelminastraat	apr-10
Hindeloopen 5	Meenscharsweg 6	sep-10
Leeuwarden 1	Nijlansdijk 229	apr-11
Surhuisterveen	Boskbei	mrt-11
Opeinde	Wijtze Brandsmaloane	mrt-11
Sneek 1	De Strikel	apr-11
Sneek 2	Het Oosterom	apr-11
Sneek 3	Rasterhoffpark	sep-11
Jubbega	Leidijk 22	apr-12
Drachtstercompagnie	de Faert/de Wiksel	jul-12
Eastermar	bij Jachthaven	mrt-13
Leeuwarden 2	De Skieding	okt-17
Heeg	Heempark	apr-13
Drachten	Nijtap	mei-13
Wommels	De Ljurk	mrt-15
Leeuwarden 3	Nieuwe Hollanderdijk 63	apr-15
Scharnegoutum	de Flaeren	okt-15
Boyl	de Brink	mrt-16
Rottevalle	Master Keuningwei 1-3	feb-17

Drenthe	6 - 18	33%
Hoogeveen	Sterrenpark	apr-18
Meppel 1	Garstenweg	aug-09
Meppel 2	Eekhorstweg	aug-09
Meppel 3	Oosterbroekenweg	aug-09
Assen 1	Baggelhuizerplas	sep-09
Assen 2	woonwijk Kloosterveen	sep-09
Assen 3	woonwijk Marsdijk	sep-09
Assen Faunaflat	Witterstraat	nov-10
Uffelte 1	Schoolstraat 11	feb-11
Havelte	Klaproosweg	feb-11
Havelte 2	Van Helomaweg 16	apr-16
Uffelte 2	Dorpsstraat	mrt-11
Zuidwolde	Looizand 28	apr-12
Echten	Westerbergen	mei-12
Assen 4	Griekenlandlaan 28	feb-13
Peize	Lange Streeken	okt-13
Dalerpeel	Ijsbaan	nov-13
Overijssel	1 - 17	6%
Rossum	Everlostraat	2004
Wijhe	Omloop/Raalterweg	sep-10
Hardenberg	Park Kruserbrink	apr-11
IJsselmuiden	Touwslagerslaantje 1	apr-11
Bornerbroek	langs A35	mrt-12
IJhorst	Kerkweg 10	jun-12
Kampen	Het Onderdijks	mrt-14
Groenlo	Vesting faunaflat	jun-15
Olst	Infocentrum IJssel Den Nul	okt-15
Geesteren	Langeveenseweg 127	mrt-17
Zwolle 1	Schellerpark 101	nov-16
Zwolle 2	van 't Hoffpad 1	2016
Deventer 1	De Ulebelt	mrt-16
Deventer 2	Zandweerd	sep-17
Deventer 3	Zuiveringsinst. Rol. Holstlaan	okt-17
Wilp/Buddezand	Buddezand	okt-17
Reutum (Fleringen)	Haarlefertsweg 40	apr-18
Gelderland	2 - 13	15%
Sinderen	Toldijk 11	apr-12
Boven-Leeuwen	Park Groenewoud	jun-12
Brummen 1	Meengatstraat	okt-12
Otterlo	Molenweg	mrt-13
Voorst	Voorsterklei 1	aug-15
Culemborg	Rietveldseweg 26	mei-15
Voorst	Voorsterklei 2	aug-15
Voorst	Voorsterklei 3	aug-15

Tiel	particulier	apr-14
Lent	Pastoor van Laakstraat 6a	apr-17
Gendt	Molenstraat 1a	apr-17
Nijkerk	Hulckesteijn 3	okt-16
Nijkerk	bij sluis Randmeer	sep-17
Flevoland	2 - 10	20%
Biddinghuizen 1	Weidehof	jun-08
Biddinghuizen 2	Noaberpark	dec-13
Swifterbant	Bambihof	sep-09
Dronten 1	Gildemeestersdreef (speeleiland)	mrt-17
Dronten 2	De Oost, Het Spectrum	dec-09
Almere	De Kempphaan	okt-10
Ketelhaven	Ketelweg-Lindenlaan	apr-11
Almere-Haven	Hoekwierde 102	apr-16
Utrecht	2 -10	20%
Soestdijk 1	Korte Brinkweg	okt-09
Baarn	Naast gemaal Zendert	apr-10
Benschop	Benedeneind NZ	mrt-11
Harmelen	Haanwijk	mrt-11
Soest-Zuid	De Paardenkamp	sep-11
Soestdijk 2	Jachthuislaan	mrt-12
Woudenberg 1	Ekris 38	apr-12
Woudenberg 2	Magnoliasingel	jun-12
Haarzuilens	Brinkstraat	apr-13
Kockengen	Wagendijk	sep-18
Noord-Holland	2 - 24	8%
Huizen 1	Zomerkade	apr-10
Heerhugowaard 1	Oregano	mrt-11
Huizen 2	Oude Haven	mrt-12
Huizen 3	RWZI IJsselmeerstraat	mrt-12
De Kwakel	Drechtdijk 125	apr-13
Den Helder	de Helderse Vallei	jun-13
Andijk	Horn 6	2018
Amstelveen	Bankrasweg	sep-13
Aalsmeer 1	Faunaflat Oosteinderweg	apr-14
Aalsmeer 2	Faunaflat Oosteinderweg	apr-14
Aalsmeer 3	Faunaflat Oosteinderweg	apr-14
Heerhugowaard 2	Harlingerstraat	okt-14
Purmerend 1	Kwadijkerweg t.o. Purmerdijk 12	jul-15
Purmerend 2	bij Westerweg 69	jul-15
Blokker	Westerblokker 132A	nov-16
Koedijk	Nauertogt (volkstuinten)	okt-15
Velsen-Zuid	Genieweg 46	dec-16
Haarlem 1	Poelpoldervreugde, Boerhavelaan 70	dec-16
Haarlem 2	Kortenaerstraat 20	dec-16

Haarlem 3	Van Oosten de Bruijnstraat 64	mrt-17
Haarlem 4	Poelbroektuin, Vijfhuizen 2a	mrt-18
Haarlem 5	Corn. Westendorptuin, Van Dortstraat 34	dec-16
Haarlem 6	Vogelhospital, Vergierdeweg 292	apr-17
Alkmaar-Oudorp	Molenkade(volkstuinen)	ok-15
Zuid-Holland	3 - 18	17%
Rotterdam	De Blijde Wei	feb-10
Zoetermeer	de Weidemolen	feb-10
Bergambacht 1	Lekweidepark	mrt-12
Lekkerkerk	Tiendweg Oost	mrt-12
Delfgauw 1	Bieslandseweg 1	sep-12
Bergambacht 2	Secr. Schipperstraat	okt-12
Delfgauw 2	Bieslandseweg 1	mrt-18
Streefkerk	Nieuwe Veer	apr-13
Bergambacht 3	Gemaal Lekdijk West	aug-13
Ouderkerk a/d IJssel	Schaapjeszijde	apr-14
Gouderak	particulier	okt-13
Oestgeest	Willem Einthovenstraat	jun-14
Delft	Abtswoude	sep-14
Simonshaven	Ring 3	apr-16
Zuid-Beijerland	Dorpsstraat	mrt-17
Noordwijkerhout	Westeinde 20	mrt-18
Hellevoetsluis	Nelson Mandelalaan	mei-16
Den Hoorn (bij Delft)	Woudselaan 14	mrt-18
Zeeland	0 - 1	0%
Biervliet	Schoolstraat	okt-12
Noord-Brabant	10 - 55	18%
Oudenbosch	Bornhemweg	jan-09
Keldonk	Speelveld Den Dries	mrt-09
Drunen	Honderdbunderweg	apr-09
Aarle-Rixtel	bij Kasteel Croy	mei-09
Vught	Peellandstraat 1	jun-09
Drimmelen	't Fort 8	mrt-10
Elsendorp	St. Christoffelstraat	apr-10
Gilze 1	Hoogstraat 5	apr-15
Zijtaart	Jekschotstaat 5a	sep-10
Eindhoven 1	Eckartdal	sep-10
Lierop	Verhagenstraat	dec-10
Leende	de Langakkers	mrt-11
Son en Breughel	Sonniuspark	apr-12
Chaam	Elsakkerpad	jun-12
Sterksel	Pastoor Thijssenlaan	jul-12
Moergestel 1	Akkerweg, Zwaluwtoren	jul-12
Hank	De Dotter	jan-13
Beugen	Laag Werveld 5	feb-13

Someren 1	Stalmansweg 17	mrt-13
Someren 2	Kuilvenweg 6	mrt-13
Someren 3	Hollestraat 3	mrt-13
Someren 4	mgr. Berkvensstraat 9A	mrt-13
Breda 1	Waterz. Nieuwveer	apr-13
Budel	't Routje	apr-13
Best	Ringweg/Parallelweg	apr-13
Gilze 2	Steenfabriek 1	jun-13
's-Hertogenbosch	Haverleij	okt-13
Helmond 1	Warande dierpark	mei-14
Reusel	Schepersweijer 8	nov-14
Breda 2	Zwarte Dijk	feb-15
Helmond 2	Goorloop Park Noord	mrt-15
Eindhoven 2	Benny Goodmanlaan	apr-18
Eindhoven 3 Woensel	Henri Dunantpark Rode Kruislaan	mrt-16
Eindhoven 4 Acht	eind Waalstraat in Acht	mrt-16
Eindhoven 5 Aanshot	volkstuintencomplex Aanshot	apr-16
Eindhoven 6 Acht	Rijnstraat	apr-18
Udenhout	50 m voorbij einde Mortel	okt-17
Berkel-Enschot/de Brink	Elstar t.o. huisnummer 6	nov-16
Moergestel 2	weiland schuin t.o. Regenbeemdeke 2	nov-16
Geldrop	kasteel in Geldrop	aug-17
Boekel	Rietvenseweg 10	apr-17
Bergeijk	Terlostraat 4	dec-16
Den Bosch 2	langs spoor achter Willem v. Oranjelaan	mrt-17
Den Bosch 3	weitje tusen Hoeflaan en Vlijmenseweg	mrt-17
Den Bosch 4	Willemspoort 1	mrt-17
Den Bosch 5	Henri Dunantstraat	mrt-17
Den Bosch 6	Henri Dunantstraat	mrt-17
Schijndel	Wadi tussen Hartveld en Broekkant	mrt-17
Oss 1	Amsteleindstraat 144	mrt-17
Oss 2	Brandstraat 17	mrt-17
Lieshout 1	Gerstveld	apr-18
Lieshout 2	Sluisweg 4a	apr-18
Lieshout 3	Sonseweg 13	apr-18
Sleeuwijk	Eikenlaan	aug-18
Hooge Mierde	Haarweg 1	apr-18
Limburg	0 - 9	0%
Belfeld	Markt	sep-11
Reuver	Berkenlaan	feb-13
Nederweert	Bosserstraat	jun-13
Eind	Museum Eynderhoof	apr-14
Haelen	Roermondseweg	apr-14
Belfeld 2	Oranjeplein	sep-15
Oirsbeek	Oppevennerweg 29	feb-17

Stevensweert	Eiland (Meersekamp)	apr-18
Baarlo	Bongardweide	sep-18